

Sturealtarskåpet i Västerås domkyrka

Nytt skyddsräcke

Antikvarisk rapport

Domkyrkan 1
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Sturealtarskåpet i Västerås domkyrka

Nytt skyddsräcke

Antikvarisk rapport

Domkyrkan 1
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Nytt skyddsräcke. Foto: Helén Sjökvist.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-538-9

Tryck: i hfa]^j €X Västerås 2016.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Historik.....	5
Genomförande	8
Referenser.....	11
Kart- och arkivmaterial.....	11
Otryckta källor.....	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Domkyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:25 000.

Inledning

Under 2014 har ett nytt skyddsräcke tillkommit bakom Sturealtarskåpet i Västerås domkyrkas kor. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2014-03-05 med diarienummer 433-1131-14. Stiftelsen Kulturmiljövård har medverkat som antikvarier på uppdrag av Västerås pastorat.

Bakgrund

Sturealtarskåpet är placerat centralt i domkyrkans kor. För att enligt traditionen kunna öppna och stänga skåpets olika delar under kyrkoårets olika perioder behöver man ha åtkomst till skåpet från muren bakom skåpet. För att öppna och stänga de tunga ekluckorna behöver man nämligen hjälpas åt med att dra luckorna från fram- och baksidan samtidigt. I samband med att en stjärna traditionellt hissas upp över altarskåpet vid första advent, behöver man även då gå upp på muravsnittet. Åtkomsten från baksidan går via en steg upp till murens ovansida. Stegen hakas vid användande fast i en metallbygel, vilken sitter fast i muren. Uppe på muren fanns tidigare ett bristfälligt räcke som endast består av ett vertikalt järn mitt mellan valpelarna. Mellan järn och pelare löper ett rep. Ur arbetsmiljösynpunkt har detta inte varit tillfredsställande.

Historik

Högaltarskåpet skänktes till Västerås domkyrka av riksföreståndaren Sten Sture d.y. och hans hustru Kristina år 1516.¹ Skåpet har en mycket komplex uppbyggnad med olika sidor som exponeras vid kyrkoårets olika delar. Under fastan doldes det exempelvis helt av en så kallad fasteduk, en ridå i dova färger. Enligt ett tolkningsförslag av John Rothlind visar altarskåpets ”vardagsida” en tillbedjan inför ett skrin med Västmanlands apostel S:t Davids relikier, vilka enligt legenden skall vara skrinsatta i Västerås domkyrka. En inskrift är placerad på predellans övre del och lyder i översättning: Testamente av Herr Sten Svantesson, Sveriges rikets styresman, och hans maka fru Kristina anno 1516. Bed för dem!² Donatorerna, d.v.s. Sten Sture och Kristina Gyllenstierna, avbildas längst ut på predellans båda sidor. Under tidigt 1500-tal användes troligen det så kallade S:t Erik koret på domkyrkans södra sida som gravkapell för den yngre Stureätten.³ Vid restaureringen på 1960-talet hittades Svante Nilsson Stures (far till Sten Sture d.y.) grav på denna plats.

Av äldre fotografier att döma var dopfunten placerad bakom högaltaret före Agi Lindegrens reovering av domkyrkan i slutet av 1890-talet. Något räcke fanns inte på muren vid denna tid. Av utseendet att döma kan befintligt räcke eventuellt ha tillkommit vid mitten av 1900-talet.

Figur 2. Litografi föreställandes Sten Sture d.y. Källa: www.kringla.nu.

¹ Rothlind 2012.

² Medeltidens bildvärld. www.historiska.se.

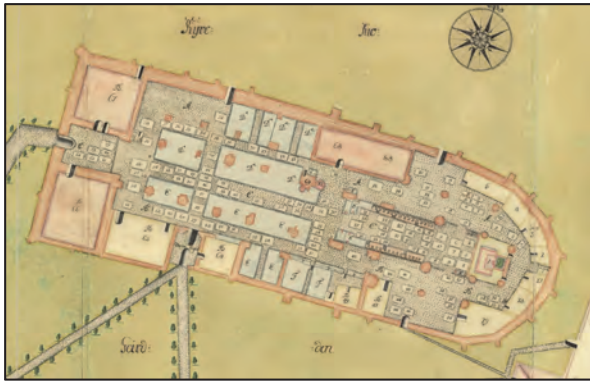
³ Boström 1984.

Figur 3. Altarskåpets pannåbiler i mars 2014. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 4. Altarskåpets skulpturer i januari 2006. Foto: Helén Sjökvist.

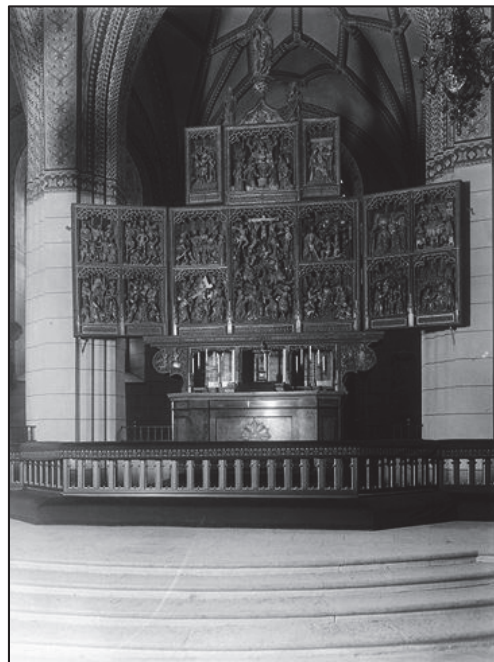

Figur 5. Grundritning av Västerås domkyrka 1740. Lantmäteriets arkiv akt: T72-1:21

Figur 6. Utsnitt av korpartiet. Muren och pelare markerade. Siffran 1 markerar "Munch altaret". Akt: T72-1:21.

Figur 7. Altarskåpet avbildat under 1800-talets senare hälft. Utsnitt av ett kopparstick av E. Jacobsson. VLM arkiv.

Figur 8. Altarskåpet och kyrkorummet fotograferat under 1890-talet. Foto: Johan Anselm Ferd. Svartz. VLM arkiv.

Figur 9. Altarskåpet med äldre altarbord och altarring. Foto: Ernst Blom. VLM arkiv.

Figur 10. Dopfunten var lokaliserat till koromgången bakom högaltaret före Agi Lindegrens renovering. Foto: ATA.

Genomförande

Infästningarna för det befintliga räcket kunde återanvändas för att fästa det nya, östliga räcket, men justerades något. För det västliga räcket saknades befintliga infästningar, varför nya tillkom. Infästningarna på pelarna var tänkta att målas in i samma kulör som pelarna vilket även gjorts på de östliga fästena.

Istället för att som tidigare ha endast en vertikal stolpe på mitten av räcket gjordes två stolpar, vilka placerades bakom de två epitafier som är hängda på muren. Räcket var tänkt att målas in i en grå kulör som skulle bli mer dämpat mot altarskåpets baksida än befintliga ljusa kulör. Istället lämnades stålet obehandlat då detta ansågs än mer diskret. De horisontella järnen i räcket skall vara demonterbara.

Nya infästningar för räcket utfördes även i den bjälke som ligger inmurad i muren bakom altaret samt i muren. Antalet nya fästpunkter hölls så lågt som möjligt, utan att äventyra säkerheten.

I den ursprungliga förslaget sades att man skulle använda fyrkantsjärn av dimensionen 25x25 mm. Detta bedömdes emellertid bli för klent. Istället beslöt man sig för att använda sig av dimensionen 35x35 mm för att få ett säkert räcke, vilket också ansågs godtagbart ur antikvariskt hänseende. Mellanrummet mellan räckena breddades något utöver först planerat. Med det först föreslagna utrymmet visade det sig svårt att nå ut över altarskåpet för att öppna och stänga de olika sektionerna. Det västra räcket fick därför flyttas närmare skåpet. Det östra räcket hade i det ritade förslaget en öppning för ingång från stegen, som sträckte sig från den nordliga stolpen till valvpelaren. Denna öppning minskades genom att låta den nedre delen av räcket fortsätta lite förbi stolpen och ansluta till övre räcket på samma sätt som vid den södra valvpelaren. Utrymme lämnades endast för en lagom ingång från stegen.

Figur 11. Förutvarande konstruktion sedd från öster. Räcknet hade endast ett vertikalt järn och ett rep mellan pelarna. Befintlig infästning i muren, centralt i bild, ersattes av två infästningar bakom epitafierna. Observera stege. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 12. Befintliga infästningar mot pelarna Foto: Helén Sjökvist.

Figur 13. Nya infästningar görs på två ställen i den inmurade bjälken. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 14. Gammal infästning av befintligt räcke. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. I bjälken finns spår efter andra, äldre infästningar, samt nuvarande infästningar för räcke, altarskåp och upphängningsanordningar för epitafier. Ett exempel på urbugget spår ansas mitt emellan det närmaste epitafiets två upphängningsjärn. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 16. Nytt räcke. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 17. Södra delen av räcket. Den främre infästningen har kunnat återanvändas och ny har endast tillkommit för de bakre räcket. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Norra rücket. Främre infästningen har återanvänts. Observera fästnanordning för stege samt handtag som kvarstår lika befintligt. Foto: Helén Sjökvist.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäteriet: Grundritning av Västerås domkyrka 1740. Akt: T72-1:21

Otryckta källor

Medeltidens bildvärld. www.historiska.se.

Litteratur

Boström, Erik. 1984. *Medeltida kalkmålningar i Västmanlands län – en inventering*. Västmanlands fornminnesförening och Västmanlands läns museum årsskrift 1984. Katrineholm.

Rothlind, John. 2012. *Vårt en egen resa*. Ur: Spaning 18-19:2012. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projekt:	14020
Länsstyrelsen dnr:	433-1131-14
Fastighetsbeteckning:	Domkyrkan 1
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Västerås domkyrkoförsamling
Beställare:	Västerås pastorat
Entreprenör:	Västerås kyrkogårdsförvaltning Anders Elfström
Antikvarisk medverkan:	Helén Sjökvist Stiftelsen Kulturmiljövård Stora gatan 41 722 12 Västerås